

divinum, mortaliter peccat. Sed Dominus praecipit, Exod. 19, 15: *Nolite appropinquare uxoris vestris*, quando scilicet erant legem accepturi. Ergo multo magis peccant mortaliter, si tempore quo sacramentis novae legis intendendum est, uxoris viri commisceantur.

Sed contra, nulla circumstantia aggravat in infinitum. Sed tempus indebitum est circumstantia quaedam. Ergo non aggravat in infinitum, quod faciat mortale quod alias esset veniale.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod non tenetur reddere tempore festivo. Quia peccantes et consentientes pariter puniuntur, ut patet Rom. 2. Sed ille qui reddit debitum, consentit petenti, qui peccat. Ergo et ipse peccat.

2. Praeterea, ex praecepto affirmativo obligamur ad orandum; et ita ad aliquod tempus determinatum. Ergo pro tempore illo in quo quis orare tenetur, debitum reddere non debet, sicut nec eo tempore quo tenetur temporali domino ad speciale obsequium.

Sed contra est quod dicitur 1 Corinth., 7, 3: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi*. Ergo quando petit, reddendum est ei.

QUAESTIUNCULA IV.

Uterius. 1. Videtur quod nuptiae non sint interdicendae temporibus in littera determinatis. Quia matrimonium sacramentum est. Sed in illis temporibus non interdicatur celebratio aliorum sacramentorum. Ergo nec celebratio matrimonii.

2. Praeterea, magis incompetens est diebus festis petitio debiti quam celebratio nuptiarum. Sed in diebus illis potest debitum peti. Ergo et nuptiae celebrari.

3. Praeterea, matrimonia quae fiunt contra statutum Ecclesiae, debent separari. Sed non separantur, si fiant nuptiae in talibus temporibus. Ergo non debet esse prohibitum per Ecclesiae statuta.

Sed contra est quod dicitur Eccles. 5, 3: *Tempus amplectendi, et tempus longe fieri ab amplexibus*.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod actus matrimonialis quamvis culpa careat, tamen, quia rationem deprimit propter carnalem delectationem, hominem reddit ineptum ad spiritualia; et ideo in diebus in quibus praecipue spiritualibus est vacandum, non licet petere debitum.

Ad primum ergo dicendum, quod tempore illo possunt alia adhiberi ad concupiscentiam reprimendam, sicut oratio, et multa alia huiusmodi; quae etiam illi adhibent qui perpetuo continent.

Ad secundum dicendum, quod quamvis non teneatur omnibus horis orare, tamen tenetur tota die se conservare idoneum ad orandum.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod petere debitum in die festivo non est circumstantia trahens ad aliam speciem peccati; unde non potest in infinitum aggravare; et ideo non peccat mortaliter uxor vel vir, si in die festivo debitum petat. Sed tamen gravior est peccatum si sola delectationis causa petatur, quam si pro-

pter timorem quo quis sibi timet de lubrico carnis, sibi debitum petat.

Ad primum ergo dicendum, quod non fuit puniuntur illa propter hoc quod debitum reddidit; sed quia postmodum se temere ad divina ingressi contra conscientiam.

Ad secundum dicendum, quod ex auctoritate illa non potest probari quod sit peccatum mortale, sed quod sit incongruum. Multa enim ad munditias carnis pertinentia exigebantur de necessitate praecepti in veteri lege, quae carnalibus dabatur, quae non exiguntur in nova lege, quae est lex spiritus.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod cum mulier habeat potestatem in corpus viri quantum ad actum generationis spectat, et e converso; tenetur unus alteri debitum reddere quocumque tempore, et quocumque hora, salva debita honestate, quae in talibus exigitur; quia non oportet quod statim in publico debitum reddat.

Ad primum ergo dicendum, quod ille, quantum in se est, non consentit, sed id quod ab eo exigitur, invitatus et cum dolore reddit; hoc enim est propter lubricum carnis divinitus ordinatum ut semper petenti debitum reddatur, ne aliqua occasio peccandi detur.

Ad secundum dicendum, quod non est aliqua hora ita determinata ab orandum quin possit postea recompensari in aliis horis; et ideo obiectio illa non cogit.

Solutio IV. Ad quartam quaestionem dicendum, quod quando novae sponsae traduntur, animus conjugum magis ex ipsa novitate ad curam carnalium occupatur. et ideo in nuptiis consueverunt signa multa laetitiae dissolutae ostendi; et propter hoc illis temporibus in quibus homines praecipue debent se ad spiritualia elevare, prohibitum est nuptias celebrari.

Hoc autem est ab Adventu usque ad Epiphaniam propter communionem, quae secundum antiquos canones in Nativitate fieri convenienter solet; et a Septuagesima usque ad octavas Paschae, propter communionem paschalem; et a tribus diebus ante Ascensionem usque ad octavas Pentecostes, propter praeparationem ad communionem illo tempore sumendam.

Ad primum ergo dicendum, quod celebratio matrimonii habet aliquam mundanam laetitiam et carnalem adjunctam, quod non est de aliis sacramentis; et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod non fit tanta distractio animorum in redditione vel petitione debiti, sicut in celebratione nuptiarum; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod cum tempus non sit de essentia matrimonii, si in tempore indebito contrahatur, nihilominus verum est sacramentum; nec separatur matrimonium simpliciter, sed ad tempus, ut poenitentiam agant de hoc quod statutum Ecclesiae sunt transgressi; et sic est intelligendum quod Magister dicit.

Expositio textus.

Si prius promiserit, et postea prohibuerit, etc. Videtur ex hoc quod vir possit revocare uxorem ad se, etiam si de licentia sua castitatem vovit. — Et dicendum, quod verbum Augustini intelligitur,

quando vir dissimulavit ante plenam deliberationem, quae quidem dissimulatio quidam consensus videtur. Si autem expresse consensisset, non posset votum revocare. Unde loquitur quantum ad iudicium Ecclesiae, quando promissio non potest pro-

bari. Unde propter periculum talia vota occultata non sunt approbata.

Nec carnes agere. De impedimento summptionis eucharistiae propter carnalem delectationem in somno, supra, dist. 9, dictum est.

DISTINCTIO XXXIII.

De diversis conjugii legibus.

Quaeritur hic de antiquis patribus, qui plures simul leguntur habuisse uxores vel concubinas, utrum peccaverint. Ad quod dicimus, quod pro varietate temporum varia invenitur dispensatio Conditoris. Ab exordio enim temporis inter duos tantum, Adam scilicet et Evam, inchoatum est conjugium. Deo per os Adae dicente (Gen. 2, 24): « Homo adhuc » rehit uxori suae, et erunt duo in carne una; » et secundum inchoatum modum inter duos tantum per omnem successionem temporum contraheretur conjugium, si primi homines in obedientia persistissent. Post eorum vero copulam, filii et filiae eorum matrimonio conjuncti sunt, sed unus uni tantum. Ideo autem fratres sororibus sunt copulati, quia non erant aliae mulieres vel viri, quibus Adae filii vel filiae jungerentur. Primus omnium Lamech duos legitur simul habuisse uxores; et hoc in eo arguitur, quia pro expletione carnalis voluptatis id fecisse perhibetur. Postea vero, cum jam pene omnes homines fassis dis servient, paucis in cultu Dei permanentibus, consultum est a Deo plures in matrimonio sibi copulare, ne illis paucis deficientibus, cultus et Dei nolita deficeret. Unde Abraham vivente uxore ad ancillam intravit, et ex ea genuit; Jacob etiam liberis et ancillis se copulavit; et filiae Loth patre ebrio usae sunt. Cum enim ceteris in idolatria relictis, Abraham et filios ejus in peculiarem populum sibi Dominus elegeret, rite multarum fecunditate mulierum, populi Dei multiplicatio quaeratur, quia in successive sanguinis erat successio religionis. Unde etiam in lege maledicta erat sterilitas, quae non relinqueret semen super terram. Hinc etiam sacerdotibus conjugia decreta sunt, quia in successione familiae successio est officii. Non ergo Abraham vel Jacob deliquit, quia praeter uxorem filios ex ancilla quaesivit; nec illorum exemplo praeter conjugale debitum fecunditatem in aliqua lege alicui quaerere; cum illorum conjugia nostrorum aequantur virginitati, et immoderatus usus conjugii nostri temporis turpitudinem fere imitetur fornicationis illius temporis. De hoc Augustinus (1) sic ait: « Antiquis iustis non fuit peccatum quod pluribus » feminis utebantur, nec contra naturam hoc faciebant, cum » non fasciendi causa, sed gignendi, hoc facerent; nec contra » tra morem, quia eo tempore ea fiebant; nec contra prae- » ceptum, quia nulla lege erat prohibitum. » Idem (ibid.): « Obijciuntur Jacob quatuor uxores; quod quando mos erat, » periculis semen suum misceretur, non concupiscentia » cessionis, sicut Apostoli auditoribus suis admirantibus do- » etrinam suam condelectabantur, non aviditate consequen- » dae laudis, sed caritate seminandae veritatis. » Idem (ibid., de bono Conjug., cap. 15): « Antiquis temporibus, cum adhuc » salutis nostrae mysterium velaretur, iusti officio propagandi » nuptias contrahabant, non victi libidine, sed ducti pietate; » qui multo facilius continere possent, et vellent. Utebantur » tamen conjugibus, et plures uno viro habere licebat, quas » castius habebat quam nunc una quilibet istorum, in qui- » bus videmus quod secundum veniam concedit Apostolus. » Habebant enim eos in opere generandi, non in morbo desi- » derii. » Item Ambrosius (3): « Dixit Sara ad Abraham (Gen. » 16, 2): Ecce conclusit me Dominus, et non paravi. Intra » ergo ad ancillam meam, et filium facias ex ea. Et ita fa- » ctum est. Considera primum, quod Abraham ante legem » Moysi et ante Evangelium fuit. Non ergo in legem com- » misit Abraham, sed legem praevenerit; nondum enim inter- » dictum videbatur. Secundo considera, quod non ardore » aliquo vagae succensus libidinis, non petulantis formae »

« captus decore, ancillae contubernio conjugalem posthabuit » torum, sed studio quaerendae posteritatis, et propagandae » sobolis. Adhuc post diluvium raritas erat humani generis, » erat etiam religio. Denique et Loth sancti hanc filiae » causam quaerendae posteritatis habuerunt, ne genus de- » ficeret humanum; et ideo publici muneris gratia privatum » culpam praestitit. » Item Augustinus (de bono Conjugii, cap. 15): « Justus, quamvis cupiat dissolvi et esse cum Chri- » sto, tamen sumit alimentum non cupiditate vivendi, sed » officio consulendi, ut maneat quod necessarium est pro- » pter alios. Sic miseri feminis iure nuptiarum, officium » fuit sanctis viris, non libidinum. Quod enim est eibus » ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem humani » generis; et utrumque non est sine delectatione carnali; » quae tamen modificata, et refrenata (1) temperantia in » usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod » autem in sustentando vitam illicitus est eibus, hoc est in » quaerenda prole fornicarius vel illicitus concubitus; et » quod est in eibus licito immoderatus appetitus, hoc est in » conjugibus venialis ille concubitus. »

Non praefertur virginitas Joannis castitatis Abraham.

Quod vero castitas virginalis non praefertur in merito conjugali castitati Abraham, Augustinus ostendit (de bono Conjugii, cap. 21), inquit: « Sicut non est impar meritum » patientiae in Petro qui passus est, et in Joanne qui pas- » sus non est; sic non est impar meritum continentiae in » Joanne qui nullas expertus est nuptias, et in Abraham » qui filios genuit. Nam illius caelibatus et istius coniubium » pro temporum distributione (2) Christo militaverunt; sed » continentiam Joannes in opere, Abraham in solo habebat » habito. Melior est autem castitas caelibum quam nuptia- » rum; quarum unam Abraham habebat in usu, ambas in » habitu; caste enim et conjugaliter vixit. Esse autem castus » sine conjugio potuit, sed tunc non oportuit. » Item Hiero- » nymus (3): « Quis ignoret sub altera (4) dispensatione Dei » omnes retro sanctos ejusdem fuisse meriti, cujus nunc » Christiani sunt (5)? Quomodo Abraham ante placuit in » conjugio, sic nunc virgines placent in castitate. Servivit » ille legi et temporis suo; serviamus et nos legi et tempori » nostro, in quos fines saeculorum devenimus. » Ex his » apparet quod sancti patres ante legem sine peccato plures » habuerunt uxores vel concubinas. Eas enim nunc uxores » appellat Scriptura, nunc concubinas. Rachel tamen et Lia » ambae uxores fuerunt, non concubinae. »

Oppositio.

Si quis opponat, quod fidem tori non servabant illi patres; dicimus, in hoc servasse fidem tori, quia non alius, sed propriis uxoris vel ancillis miscerantur. Ecce quae fuerit consuetudo in hac re ante legem (6). Legis vero tempore interdixit Moyses carnalem copulam fieri cum matre, cum noverca, cum sorore, cum nepte, cum amita, cum matertera, cum nuru, et aliis quibusdam (Levit. 18 et 20). Permisit autem (Deuter. 24), divortium fieri dato libello repudiij, in quo vir ponebat causas pro quibus uxorem repudiabat. Permisit autem aliam duere dato priori libello; quod propter duriciam cordis eorum permissum Christus dicit, non ut conce-

(1) Al. et refrenata.

(2) Al. per temporum distributionem.

(3) Lib. 2 contra Jovinianum, cap. 5, et refertur in Decretis causa 33, quaest. 4, cap. Quis ignoret (Ex edit. P. Nicolai).

(4) Al. sub alta.

(5) Nicolai omittit Christiani sunt.

(6) Ex his quae sequuntur, Nicolai speciale instituit paragraphum hoc praemisso titulo: Quae fuerit legalis conjugii consuetudo.

(1) Lib. 22 contra Faustum, cap. 47 (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Al. si Patriarchae.

(3) Lib. 1 de Abraham, cap. 4. Refertur in Decretis causa 32, quaest. 4, cap. Dixit (Ex edit. P. Nicolai).

S. Th. Opera omnia. V. 7.

deretur dissidium, sed ut tolleretur homicidium. Permisit fieri mala, ne fierent peiora. Et hoc permittendo, non Dei iustitiam demonstravit, sed in peccatore minuit culpam.

Cui licebat plures habere vel non.

Sed numquid sub lege licebat habere plures uxores? Audi quid scriptum est in Deuterono. (cap. 17, 17): « Non habebit uxores plurimas, quae alliciant animum ejus; » super quem locum ait Augustinus (lib. 5. quaest. 56): « Manifestum est » Salomonem hoc praeceptum transisse: David autem plures habuit, nec praeceptum praeteriit. Permissum est enim regi plures habere, non plurimas, quae alliciant animum, » multiplicare. Cum tamen additur: « Ut non elevetur cor » ejus (1), alienigenas multiplicare (2) prohibuit esse videtur. Verumtamen multiplicatio uxorum generaliter prohibita » est. Permissum est autem Regi plures habere, sed non » multiplicare. Veniente autem plenitudinis tempore, quo » Christi gratia ubique est dilatata, reducta est lex nuptiarum ad priorem honestioremque institutionem, ut unus » uni in figura Christi et Ecclesiae conjungatur. Nec quae- » ritur electio muneris in successione generis, sed in perfe- » ctione vitae, et sinceritate conscientia (3); et virginitas » secunditati praefertur, et sacerdotibus continentia indicitur. »

- (1) Augustinus textus: ut non discedat cor ejus, juxta 70.
(2) Al. deest multiplicare.
(3) Al. scientiae.

Divisio textus.

Postquam determinavit Magister de bonis matrimonii, hic ostendit quomodo haec bona erant in matrimonio antiquorum; et dividitur in partes duas: in prima ostendit quomodo erant in matrimonio patrum ante legem; in secunda, quomodo erant in matrimonio tempore legis celebrato, ibi: *Legis vero tempore interdixit Moyses carnalem copulam fieri cum matre etc.* Prima in duas: in prima ostendit quod ante legem patres licite plures uxores habuerunt; in secunda inquirunt quomodo cum pluralitate uxorum bonum fidei servabatur, ibi: *Si quis opponat quod fidem tori non servabant illi patres, dicimus etc.* Circa primum tria facit: primo movet quaestionem; secundo determinat eam, ibi: *Ad quod dicimus etc.*; tertio solutionem per auctoritatem confirmat, ibi: *De hoc Augustinus sic ait etc.* Et circa hoc duo facit: primo inducit auctoritatem ad principale propositum probandum, quod scilicet illorum essent conjugia licita qui plures habebant uxores; secundo ostendit quod etiam erant tanti meriti sicut est virginitas nostri temporis, ibi: *Quod vero castitas virginis nostri praefertur in merito conjugali castitati Abraham, Augustinus ostendit.*

Legis vero tempore interdixit Moyses carnalem copulam fieri cum matre, cum noverca etc. Hic determinat de matrimonio tempore legis celebrato; et circa hoc tria facit: primo ostendit quomodo per legem Moysi matrimonium fuit determinatum et quantum ad legitimarum personarum determinationem, et quantum ad separationem; secundo inquirunt, utrum tempore legis liceret plures habere uxores, ibi: *Sed numquid sub lege licebat habere plures uxores?* tertio ex consequenti de virginitate determinat, ibi: *Melior est autem virginitas mentis quam carnis.*

De virginitate mentis et carnis.

Melior est autem virginitas mentis quam carnis. Unde Ambrosius (lib. 2 de Virgin., in medio): « Tolerabilis est » mentem virginem quam carnem habere. Utrumque bonum » est, si liceat. Si (1) non liceat, saltem non casti homini, » sed Deo simus... (2). Virgo prostitui potest, adulterari » non potest; nec lupanaria infamant castitatem, sed casti- » tas etiam loci abolet infamiam. » Idem (3): « Non potest » caro ante corrumpi, nisi mens ante fuerit corrupta. » Item Isidorus (lib. 2 Synonymorum): « Non potest corpus » corrumpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Munda enim » a contagione anima, caro non peccat. » In fine hujus capituli aperitur, quomodo verum sit, nisi anima prius fuerit corrupta, corpus non posse corrumpi, scilicet peccato. Illud etiam Augustini (de bono Conjug. cap. 16), advertendum est: « Sicut, inquit, satius est mori fame, quam idolothytis vesci: » ita satius est defungi sine liberis quam ex illicito coitu » stirpem quaerere. Undecumque vero nascentur homines, » si parentum vita non sectentur, et Deum recte colant, » honesti et salvi erunt. Semen enim ex qualicumque ho- » mine Dei creatura est, et eo male utenti male erit, non » ipsum aliquando malum est. »

- (1) Al. si enim.
(2) Nicolaus: et inferius.
(3) Nicolaus: ad virginem lapsam, cap. 6.

QUAESTIO I.

Hic est triplex quaestio. Prima de pluralitate uxorum. Secunda de libello repudii. Tertia de virginitate.

Circa primum quaeruntur tria: 1.º an habere plures uxores sit contra legem naturae; 2.º utrum fuerit licitum; 3.º utrum habere concubinam sit contra legem naturae.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum habere plures uxores sit contra legem naturae.
(5 cont. Gent., cap. 124.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod habere plures uxores non sit contra legem naturae. Consuetudo enim juri naturali non praedicat. Sed habere plures uxores peccatum non erat quando mos erat, ut ab Augustino in littera habetur. Ergo habere plures uxores non est contra legem naturae.

2. Praeterea, quicumque facit contra legem naturae, facit contra praeceptum; quia sicut lex scripta habet sua praecepta, ita et lex naturae. Sed Augustinus dicit, quod habere plures uxores non erat contra praeceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Ergo habere plures uxores non est contra legem naturae.

3. Praeterea, matrimonium principaliter ordinatur ad prolis procreationem. Sed unus potest ex pluribus prolem accipere, plures secundando. Ergo non est contra legem naturae habere plures uxores.

4. Praeterea, jus naturale est quod natura omnia animalia docuit, ut in principio Digestorum dicitur. Sed natura non docuit hoc omnia animalia, quod sit una unus; cum unum mas in multis animalibus, pluribus feminis conjungatur. Ergo non est contra legem naturae habere plures uxores.

5. Praeterea, secundum Philosophum in 15 de

Animalibus (sive de gener. Animal., cap. 21 et 22), in generatione prolis mas se habet ad feminam sicut agens ad patiens, et artifex ad materiam. Sed non est contra ordinem naturae quod unum agens in plura patientia agat, aut unus artifex ex diversis materiis operetur. Ergo nec est contra legem naturae quod unus mas plures uxores habeat.

6. Sed contra, illud praecipue videtur esse de jure naturali quod homini in ipsa institutione humanae naturae est inditum. Sed quod sit una unus, in ipsa institutione humanae naturae est ei inditum, ut patet Genes. 2, 24: *Erunt duo in carne una.* Ergo est de lege naturae.

7. Praeterea, contra legem naturae est quod homo se ad impossibile obliget; et ut quod uni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cum una uxore, sui corporis potestatem ei tradit, ut necesse sit reddere debitum cum petierit. Ergo contra legem naturae est, si postea alteri potestatem sui corporis tradat; quia non posset simul utrique reddere debitum, si simul peteret.

8. Praeterea, de lege naturae est quod tibi non vis fieri, ne alteri feceris. Sed vir nullo modo vellet quod uxor alium virum haberet. Ergo contra legem naturae faceret, si uxorem aliam superinduceret.

9. Praeterea, quicquid est contra naturalem desiderium, est contra legem naturae. Sed zelus viri ad uxorem et uxoris ad virum naturalis est; quia in omnibus invenitur. Cum ergo zelus sit amor non patiens consortium in amato, videtur quod contra legem naturae sit quod plures uxores habeant unum virum.

Solutio. Respondeo dicendum, quod omnibus rebus naturaliter insunt quaedam principia quibus non solum operationes proprias efficere possunt, sed quibus etiam eas convenientes fini suo reddant; sive sint actiones quae consequantur rem aliquam ex natura sui generis, sive consequantur ex natura speciei: ut magneti competit ferri deorsum ex natura sui generis, et attrahere ferrum ex natura speciei. Sicut autem in rebus agentibus ex necessitate naturae sunt principia actionum ipsae formae, a quibus operationes propriae procedunt convenientes fini; ita in his quae cognitionem participant, principia agendi sunt cognitio et appetitus; unde oportet quod in vi cognoscitiva sit naturalis conceptio, et in vi appetitiva naturalis inclinatio, quibus operatio conveniens generi sive speciei reddatur competens fini. Sed quia homo inter cetera animalia rationem finis cognoscit, et proportionem operis ad finem; ideo naturalis conceptio ei indita, qua dirigatur ad operandum convenienter, lex naturalis vel jus naturale dicitur; in ceteris autem aestimatio naturalis vocatur. Bruta enim ex vi naturae impelluntur ad operandum convenientes actiones magis quam regulentur quasi proprio arbitrio agentia. Lex ergo naturalis nihil est aliud quam conceptio homini naturaliter indita, qua dirigatur ad convenienter agendum in actionibus propriis, sive competat ei ex natura generis, ut generare, comedere, et huiusmodi; sive ex natura speciei, ut ratiocinari, et similia. Omne autem illud quod actionem inconvenientem reddit fini quem natura ex opere aliquo intendit, contra legem naturae esse dicitur. Potest autem actio non esse conveniens fini vel principali, vel secundario; et sive sic, hoc contingit dupliciter. Uno modo ex aliquo

quod omnino impedit finem; ut nimia superfluitas aut defectus comestitionis impedit salutem corporis quasi principalem finem comestitionis; et bonam habitudinem in negotiis exercendis, quae est finis secundarius. Alio modo ex aliquo quod facit difficilem aut minus decentem perventionem ad finem principalem vel secundarium, sicut inordinata comestio quantum ad tempus indebitum. Si ergo actio sit inconveniens fini quasi omnino prohibens finem principalem, directe per legem naturae prohibetur primis praeceptis legis naturae, quae sunt in operabilibus, sicut sunt communes conceptiones in speculativis. Si autem sit incompetens fini secundario quocumque modo, aut etiam principali, ut faciens difficilem vel minus congruam perventionem ad ipsum; prohibetur non quidem primis praeceptis legis naturae, sed secundis, quae ex primis derivantur; sicut conclusiones in speculativis ex principiis per se notis fidem habent; et sic dicta actio contra legem naturae esse dicitur. Matrimonium ergo habet pro fine principali prolis procreationem et educationem; qui quidem finis competit homini secundum naturam generis; unde et aliis animalibus est communis, ut dicitur in 8 Ethicor. (cap. 12, vel 14); et sic bonum matrimonii assignatur proles. Sed pro fine secundario, ut dicit Philosophus, habet in hominibus solum communicationem operum quae sunt necessaria in vita, ut supra dictum est; et secundum hoc fidem sibi invicem debent, quae est unum de bonis matrimonii. Habet ulterius alium finem, inquantum in fidelibus est, scilicet significationem Christi et Ecclesiae; et sic bonum matrimonii dicitur sacramentum. Unde primus finis respondet matrimonio hominis inquantum est animal; secundus, inquantum est homo; tertius, inquantum est fidelis. Pluralitas ergo uxorum neque totaliter tollit neque aliquatenus impedit primum finem, cum unus vir sufficiat pluribus uxoris secundandis, et educandis filiis ex eis natis; sed secundum finem etsi non totaliter tollat, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia ubi uni viro plures uxores junguntur, cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoris ad votum; et quia communicatio plurium in uno officio causat litem, sicut figuli corrixantur ad invicem, et similiter plures uxores unius viri. Tertium autem finem totaliter tollit, eo quod sicut Christus est unus, ita Ecclesia una; et ideo patet ex dictis quod pluralitas uxorum quodammodo est contra legem naturae, et quodammodo non.

Ad primum ergo dicendum, quod consuetudo non praedicat legi naturae quantum ad prima praecepta ipsius, quae sunt quasi communes animi conceptiones in speculativis; sed ea quae ex istis trahuntur ut conclusiones, consuetudo augeat (ut Tullius dicit 2 Rhetoricorum), et similiter minuit; et huiusmodi est praeceptum legis naturae de unitate uxoris.

Ad secundum dicendum, quod, sicut dicit Tullius, res a natura perfectas et a consuetudine approbatas legum virtus et religio sanxit. Unde patet quod illa quae lex naturalis dicitur, quasi ex primis principiis legis naturae derivata, non habent vim coactivam per modum praecepti absolute, nisi postquam lege divina et humana sancita sunt; et hoc est quod dicit Augustinus quod non faciebant contra praeceptum, quia nulla lege erat prohibitum.

Ad tertium patet solutio ex dictis.

Ad quartum dicendum, quod jus naturale multipliciter accipitur. Primo enim jus aliquod dicitur naturale ex principio, quia a natura est inditum; et sic definit Tullius in 2 Rhetoricorum, dicens: *Jus naturae est quod non opinio genuit, sed quaedam innata eis inservit*. Et quia etiam in rebus naturalibus dicuntur aliqui motus naturales, non quia sint ex principio intrinseco, sed quia sunt a principio superiori movente, sicut motus qui sunt in elementis ex impressione corporum caelestium, naturales dicuntur, ut Commentator dicit in 5 Caeli et Mundi (com. 20); ideo ea quae sunt de jure divino, dicuntur esse de jure naturali, cum sint ex impressione et infusione superioris principii, scilicet Dei; et sic accipitur ab Isidoro (1) (lib. 3 Etymol., cap. 4, et habetur in princ. Deeret.), qui dicit, quod jus naturale est quod in lege et in Evangelio continetur. Tertio dicitur jus naturale non solum a principio, sed a natura, quia de naturalibus est. Et quia natura contra rationem dividitur, a qua homo est homo; ideo strictissimo modo accipiendum jus naturale, illa quae ad homines tantum pertinent, etsi sint de dietamine rationis naturalis, non dicuntur esse de jure naturali: sed illa tantum quae naturalis ratio dicit de his quae sunt homini alisque communia; et sic datur dicta definitio, scilicet: *Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit*. Pluralitas ergo uxorum quamvis non sit contra jus naturale tertio modo acceptum, est tamen contra jus naturale secundo modo acceptum, quia jure divino prohibetur; et etiam contra jus naturale primo modo acceptum; ut ex dictis patet, quod natura dicit animalia cuiuslibet secundum modum convenientem suae speciei; unde etiam quaedam animalia, in quibus ad educationem prolis requiritur (2) solitudo utriusque, scilicet maris et feminae; naturali instinctu servant conjunctionem unius ad unum, sicut patet in turture et columba, et huiusmodi.

Ad (5) quantum patet solutio ex dictis.

Sed quia rationes in contrarium adductae videntur ostendere quod pluralitas uxorum sit contra prima principia legis naturae; ideo ad eas est respondendum.

Et dicendum ad sextum, quod natura humana absque omni defectu instituta est; et ideo non solum sunt ei indita illa sine quibus principalis matrimonii finis esse non potest, sed etiam illa sine quibus secundarius finis matrimonii sine difficultate haberi non posset; et hoc modo sufficit homini in ipsa sui institutione habere unam uxorem, ut dictum est.

Ad septimum dicendum, quod vir per matrimonium non dat sui corporis potestatem uxori quantum ad omnia, sed solum quantum ad illa quae matrimonium requirit. Non autem requirit matrimonium ut quolibet tempore uxori petenti vir debitum reddat, nisi quantum ad id ad quod principaliter est institutum, scilicet bonum prolis, et quantum sufficit ad impraegnationem. Requirit autem hoc matrimonium, in quantum est ad remedium institutum, quod est secundarius ipsius finis, ut quo-

(1) Nihil tale apud Isidorum... Sed ab initio Decreti non ut ex Isidoro, sed ex Gratiano praemittitur quod hic ex Isidoro citat (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Id. sequitur.

(3) Haec addimus ex supplem. quaest. 65, art., et pro eo quod erat ad quintum, ad sextum reponimus, et sic deinceps, ut objectionibus solutiones respondeant.

libet tempore petenti debitum reddatur; et sic patet quod accipiens plures uxores non se obligat ad impossibile, considerato principali fine matrimonii; et ideo pluralitas uxorum non est contra praecepta prima legis naturae.

Ad octavum dicendum, quod illud praeceptum legis naturae: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, debet intelligi, eadem proportionem servata. Non enim si praclus non vult sibi resisti a subdito, ipse subito resistere non debet; et ideo non oportet ex vi illius praecepti, quod, si vir non vult quod uxor sua non habeat alium virum, ipse non habeat aliam uxorem: quia unum virum habere plures uxores non est contra prima praecepta legis naturae, ut dictum est; sed unam uxorem habere plures viros est contra prima praecepta legis naturae, eo quod per hoc quantum ad aliquid totaliter tollitur, et quantum ad aliquid impeditur bonum prolis, quod est principalis matrimonii finis. In bono enim prolis intelligitur non solum procreatio; sed etiam educatio, ut supra dictum est. Ipsa enim procreatio prolis, etsi non totaliter tollatur, quia contingit post impraegnationem primam iterum mulierem impraegnari, ut dicitur in 7 de Animalibus (cap. 4), tamen multum impeditur: quia vix potest accidere quin corruptio accidat quantum ad utrumque fetum, vel quantum ad alterum. Sed educatio totaliter tollitur; quia ex hoc quod una mulier plures maritos haberet, sequeretur incertitudo prolis respectu patris, cuius cura necessaria est in educando; et ideo nulla lege aut consuetudine est permissum unam uxorem habere plures viros, sicut e converso.

Ad nonum dicendum, quod naturalis inclinatio in appetitiva sequitur naturalem conceptionem in cognitione; et quia non est ita contra conceptionem naturalem quod vir habeat plures uxores sicut quod uxor habeat plures viros; ideo affectus uxoris non tantum refugit consortium in viro sicut e converso; et ideo tam in hominibus quam in animalibus invenitur major zelus maris ad feminam quam e converso.

ARTICULUS II.

Utrum habere plures uxores potuerit aliquando esse licitum.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod habere plures uxores non potuerit aliquando esse licitum. Quia, secundum Philosophum in 3 Ethic. (cap. 10, vel 12), jus naturale semper et ubique habet eandem potentiam. Sed jure naturali prohibetur pluralitas uxorum, ut ex dictis patet. Ergo sicut modo non licet, ita neque unquam licuit.

2. Praeterea, si aliquando licuit; hoc non fuit nisi quia vel per se licitum erat, vel propter aliquam dispensationem licebat. Si primo modo, sic etiam nunc licitum esset. Si autem secundo modo, hoc esse non potest: quia secundum Augustinum (lib. 26 contra Faustum, cap. 3), Deus cum sit naturae conditor, non facit aliquid contra rationes quas naturae inseruit. Cum ergo Deus naturae inseruerit quod sit una unus, ut dictum est (art. praeced.), videtur quod ipse contra hoc nunquam dispensaverit.

3. Praeterea, si aliquid est licitum ex dispensatione, hoc non licet nisi illis quibus dispensatio

fit. Non autem legitur aliqua dispensatio communis in lege cum omnibus facta. Cum ergo omnes communiter qui volebant, plures uxores acciperent in veteri testamento, nec ex hoc reprehendebantur in lege aut a Prophetis; videtur quod non fuerit ex dispensatione licitum.

4. Praeterea, ubi est eadem causa dispensationis, debet eadem dispensatio fieri. Sed causa dispensationis non potest alia poni quam multiplicatio prolis ad cultum Dei, quae etiam nunc necessaria est. Ergo etiam adhuc dicta dispensatio duraret, praecipue cum non legatur revocata.

5. Praeterea, in dispensatione non debet praetermitti majus bonum propter minus bonum. Sed fides et sacramentum, quae non videntur posse servari in matrimonio quo unus pluribus uxoris conjungitur, sunt meliora quam prolis multiplicatio. Ergo intuitu hujus multiplicationis dispensatio praedicta fieri non debuisset.

Sed contra, Galat. 5, dicitur, quod lex propter praevaricatores posita est, ut scilicet eos prohiberet. Sed lex vetus facit mentionem de pluralitate uxorum sine aliqua ejus prohibitione, ut patet Deuter. 21, 15: *Si habuerit homo duas uxores etc.* Ergo habendo duas uxores non erant praevaricatores; et ita erat licitum.

Praeterea, hoc idem videtur exemplo ex sanctis patribus, qui plures leguntur habuisse uxores, cum Deo essent acceptissimi, sicut Jacob, David, et quamplures alii. Ergo aliquando fuit licitum.

Solutio. Respondeo dicendum, quod sicut ex praedictis patet, pluralitas uxorum dicitur esse contra legem naturae, non quantum ad prima praecepta ejus, sed quantum ad secunda, quae quasi conclusiones a primis praeceptis derivantur. Sed quia aetui humani variari oportet secundum diversas condiciones personarum et temporum, et aliarum circumstantiarum; ideo conclusiones praedictae a primis legis naturae praeceptis non procedunt ut semper efficaciam habentes, sed in majori parte. Talis enim est tota materia moralis, ut patet per Philosophum in libris Ethicorum; et ideo ubi eorum efficacia deficit, licite ea praetermitti possunt. Sed quia non est facile determinare huiusmodi varietates; ideo illi ex cuius auctoritate lex efficaciam habet, reservatur, ut licentiam praebet legem praetermittendi in illis casibus ad quos legis efficacia se non extendere debet; et talis licentia dispensatio dicitur. Lex autem de unitate uxoris non est humanitas, sed divinitus instituta, nec unquam verbo aut litteris tradita, sed cordi impressa, sicut et alia quae ad legem naturae qualitercumque pertinent; et ideo in hoc a solo Deo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam, quae quidem principaliter sanctis patribus facta est, et per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore quo oportebat praedictum naturae praeceptum praetermitti, ut major esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandae. Semper enim principalior finis magis conservandus est quam secundarius. Unde, cum bonum prolis sit principalis matrimonii finis; ubi prolis multiplicatio necessaria erat, debuit negligi ad tempus impedimentum, quod posset in secundariis finibus evenire; ad quod removendum praeceptum prohibens pluralitatem uxorum ordinatur, ut ex dictis patet.

Ad primum ergo dicendum, quod jus naturale semper et ubique, quantum est de se, habet eam-

dem potentiam; sed per accidens propter aliquod impedimentum quandoque et alicubi potest variari, sicut ibidem Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Semper enim et ubique dextera est melior quam sinistra secundum naturam; sed per aliquod accidens convenit aliquem esse ambidexterum, quia natura nostra variabilis est; et similiter etiam est de naturalibus quod, ut ibidem Philosophus dicit.

Ad secundum dicendum, quod in Decretali quadam de divortiis (cap. *Gaudemus*) dicitur, quod nunquam licuit alicui habere plures uxores sine dispensatione per divinam inspirationem habita. Nec tamen talis dispensatio datur contra rationes quas Deus naturae inseruit, sed praeter eas: quia rationes illae non sunt ordinatae ad semper, sed in pluribus esse, ut dictum est: sicut etiam non est contra naturam quando aliqua accidunt in rebus naturalibus miraculose praeter ea quae ut frequenter solent evenire.

Ad tertium dicendum, quod qualis est lex, talis debet esse dispensatio legis; et quia lex naturae non est litteris scripta, sed cordibus impressa; propter hoc non oportuit dispensationem eorum quae ad legem naturae pertinent, lege scripta dari, sed per internam inspirationem fieri.

Ad quartum dicendum, quod veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiae Christi, per quam cultus Dei in omnes gentes spirituali propagatione diffusus est; et ideo non est eadem ratio dispensationis quae erat ante Christi adventum, quando cultus Dei propagatione carnali multiplicabatur et conservabatur.

Ad quintum dicendum, quod proles, secundum quod est bonum matrimonii, includit fidem ad Deum servandam; quia secundum quod proles expectatur ad cultum Dei educanda, ponitur matrimonii bonum. Fides autem ad Deum servanda est potior quam fides uxori servanda, quae ponitur bonum matrimonii, et quam significatio quae pertinet ad sacramentum, quia significatio ad fidei cognitionem ordinatur; et ideo non est inconveniens, si propter bonum prolis aliquid detrahatur aliis duobus bonis. Nec tamen omnino tolluntur; quia et fides manet ad plures, et sacramentum aliquo modo: quia quavis non significetur conjunctio Christi ad Ecclesiam in quantum est una, significatur tamen distinctio graduum Ecclesiae per pluralitatem uxorum; quae quidem est non solum in Ecclesia militante, sed etiam in triumphante; et ideo illorum matrimonia aliquo modo significabant conjunctionem ad Christi Ecclesiam, non solum militantem, ut quidam dicunt, sed etiam triumphantem, in qua sunt diversae mansiones.

ARTICULUS III.

Utrum habere concubinam sit contra legem naturae. (5 cont. Gent., cap. 125.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod habere concubinam non sit contra legem naturae. Legis enim caeremonialia non sunt de lege naturae. Sed fornicatio prohibetur, Act. 15, inter alia caeremonialia legis quae ad tempus credentibus ex gentibus imponebantur. Ergo fornicatio simplex, quae est accessus ad concubinam, non est contra legem naturae.

2. Praeterea, jus positivum a naturali jure profectum est, ut Tullius dicit. Sed secundum jus positivum fornicatio simplex non prohibetur, immo potius in poenam secundum antiquas leges mulieres lupanibus tradendae condemnabantur. Ergo habere concubinam non est contra legem naturae.

3. Praeterea, naturalis lex non prohibet quin illud quod datur simpliciter, possit dari ad tempus et secundum quid. Sed una mulier soluta potest dare viro soluto in perpetuum sui corporis potestatem, ut utatur ea licite, cum voluerit. Ergo non est contra legem naturae, si dederit ei potestatem sui corporis ad horam.

4. Praeterea, quicumque utitur re sua ut vult, nemini facit injuriam. Sed ancilla est res domini. Ergo si dominus ea utatur ad libitum, non facit injuriam alicui; et ita habere concubinam non est contra legem naturae.

5. Praeterea, quilibet potest dare alteri quod suum est. Sed uxor habet potestatem in corpore viri, ut patet 1. Corinthi. 7. Ergo si uxor velit, vir poterit alii mulieri conjugii sine peccato.

Sed contra, secundum omnes leges, filii qui de concubinis nascuntur, sunt vituperabiles. Sed hoc non esset, nisi concubitus ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis. Ergo habere concubinam est contra legem naturae.

Praeterea, sicut supra, distinct. 26, dictum est, matrimonium est naturale. Sed hoc non esset, si sine praedictio legis naturae homo posset conjugii mulieri praeter matrimonium. Ergo contra legem naturae est concubinam habere.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod accedere ad concubinam non sit peccatum mortale. Majus enim peccatum est mendacium quam fornicatio simplex: quod patet ex hoc quod Judas, qui fornicationem non horruit cum Thamar committere, recusavit mendacium, dicens (Gen. 38, 25): *Certe mendacii nos arguere non poterit*. Sed mendacium non semper est mortale peccatum. Ergo neque fornicatio simplex.

2. Praeterea, peccatum mortale morte puniri debet. Sed lex vetus non puniebat concubitum concubinae morte, nisi in aliquo casu, ut patet Deuter. 22. Ergo non est peccatum mortale.

3. Praeterea, secundum Gregorium (lib. 31 Moral., cap. 28), peccata carnalia sunt minoris culpae quam spiritualia. Sed non omnis superbia aut avaritia est peccatum mortale; quae sunt peccata spiritualia. Ergo nec omnis fornicatio, quae est peccatum carnale.

4. Praeterea, ubi est majus incitamentum, ibi est minus peccatum: quia magis peccat qui minori tentatione vincitur, ut supra, distinct. 40, dictum est. Sed concupiscentia maxime instigat ad venerea. Ergo cum actus gulae non sit semper peccatum mortale, nec fornicatio simplex erit peccatum mortale.

Sed contra, nihil excludit a regno Dei nisi peccatum mortale. Sed fornicarii excluduntur a regno Dei, ut patet 1. Corinthi, 6. Ergo fornicatio simplex est peccatum mortale.

Praeterea, sola peccata mortalia criminalia dicuntur. Sed omnis fornicatio est crimen, ut patet Tobiae 4, 15: *Attende tibi ab omni fornicatione, et praeter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire*.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod aliquando fuerit licitum concubinam habere. Sicut enim habere unam uxorem est de lege naturae, ita non habere concubinam. Sed aliquando licuit plures uxores habere. Ergo et habere concubinam.

2. Praeterea, non potest aliqua simul esse uxor et ancilla; unde secundum legem, ex hoc ipso quod ancilla in matrimonium ducebatur, libera reddebatur. Sed aliqui Deo amiceis leguntur ad suas ancillas accessisse, sicut Abraham et Jacob. Ergo illae non erant uxores; et sic aliquando licuit (1) concubinas habere.

3. Praeterea, illa quae in matrimonio ducitur, non potest ejici, et filius ejus debet esse hereditatis particeps. Sed Abraham ejecit Agar, et filius ejus non fuit heres. Ergo non fuit uxor Abraham.

Sed contra, ea quae sunt contra praecepta decalogi, nunquam liceant. Sed habere concubinam est contra praeceptum decalogi, scilicet: *Non moechaberis*. Ergo nunquam fuit licitum.

Praeterea, Ambrosius dicit in lib. de Patriarchis (seu lib. 1 de Abraham, cap. 4): *Viro non licet quod mulieri non licet*. Sed nunquam licuit mulieri ad alium virum accedere, dimisso viro proprio. Ergo nec viro unquam licuit concubinam habere.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam questionem, quod, sicut ex praedictis patet, illa actio dicitur esse contra legem naturae, quae non est conveniens sibi debito, sive quia non ordinatur in ipsum per actionem agentis, sive quia de se est improporcionata fini illi. Finis autem quem natura ex concubitu intendit, est proles procreanda et educanda; et ut hoc bonum quaereretur, posuit delectationem in coitu; ut Augustinus (2) dicit (lib. 1 de Nupt. et Concup., cap. 8.) Quicumque ergo concubitu utitur propter delectationem quae in ipso est, non referendo ad finem a natura intentum, contra naturam facit; et similiter etiam nisi sit talis concubitus qui ad illum finem convenienter ordinari possit. Et quia res a fine plerumque nominantur tamquam ab optimo: sicut conjunctio matrimonii a prolis bono nomen accepit, quod per matrimonium principaliter quaeritur; ita concubinae nomen illam conjunctionem exprimit qua solus concubitus propter seipsum quaeritur; et si etiam aliquis quandoque ex tali concubitu prolem quaerat, non tamen est conveniens ad prolis bonum, in quo non solum intelligitur ipsius procreatio, per quam proles esse accipit, sed etiam educatio et instructio, per quam accipitur nutrimentum et disciplina a parentibus: in quibus tribus parentis proli tenentur, secundum Philosophum in 8 Ethicor. (cap. 10 vel 12). Cum autem educatio et instructio proli a parentibus debeatur per longum tempus; exigit lex naturae ut pater et mater in longum tempus commaneant ad subveniendum communiter proli; unde et aves quae communiunt pullos nutriunt, ante completam nutritionem non separantur a mutua societate quae incipit a concubendo. Haec autem obligatio ad commanendum feminam cum marito matrimonium facit. Et ideo patet quod accedere ad mulierem non junctam sibi matrimonio, quae concubina vocatur, est contra legem naturae.

(1) Al. licet.

(2) Al. Constantinus.

Ad primum ergo dicendum, quod in gentibus quantum ad multa lex naturae obfusca erat; unde accedere ad concubinam malum non reputabant; sed passim fornicatione quasi re licita utebantur, sicut et alii quae erant contra caeremonias Judaeorum, quamvis non essent contra legem naturae; et ideo Apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis caeremonialibus, propter discretionem quae erat in utroque inter Judaeos et Gentiles.

Ad secundum dicendum, quod ex praedicta obsecritate, scilicet in quam ceciderunt gentiles, Deo debitam gloriam non reddentes, ut dicitur Rom. 1, lex illa processit, et non ex instinctu legis naturae; unde praevalente christiana religione lex illa extirpata est.

Ad tertium dicendum, quod in aliquibus sicut nullum inconveniens sequitur si rem aliquam quam quis in potestate habet, alteri simpliciter tradat; ita etiam nec si tradat ad tempus; et sic neutrum est contra legem naturae. Ita autem non est in proposito; et ideo ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum, quod injuria justitiae opponitur. Lex autem naturalis non solum prohibet injustitiam, sed etiam opposita omnium virtutum; sicut contra legem naturae est ut aliquis immoderate comedat, quamvis talis rebus suis utens nulli injuriam faciat. Et praeterea ancilla quamvis sit res domini ad obsequium, non est tamen res sua ad concubitum; et iterum interest qualiter quisque re sua utatur. Facit etiam talis injuriam proli procreandae, ad ejus bonum non sufficienter talis conjunctio ordinatur, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod mulier habet potestatem in corpore viri non simpliciter quantum ad omnia, sed solum quantum ad matrimonii usum; et ideo non potest contra matrimonii bonum corpus viri alteri praebere.

Solutio II. Ad secundam questionem dicendum, quod, sicut in 2 lib., dist. 42, qu. 1, art. 4, in corp. dictum est, illi actus ex suo genere sunt peccata mortalia per quos foedus amicitiae hominis ad Deum et hominis ad hominem violatur. Haec enim sunt contra duo praecepta caritatis, quae est animae vita; et ideo, cum concubitus fornicarius tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intendit; non est dubium quod fornicatio simplex de sui ratione est peccatum mortale, etiam si lex scripta non esset.

Ad primum ergo dicendum, quod frequenter homo qui non vitat peccatum mortale, vitat aliquod peccatum veniale, ad quod non habet tantum incitamentum; et ita etiam Judas mendacium vitavit, fornicationem non vitans; quamvis illud mendacium perniciosum fuisset, injuriam habens annexam, si promissum non reddisset.

Ad secundum dicendum, quod peccatum non dicitur mortale quia morte temporali puniatur, sed quia punitur aeterna; unde etiam furtum, quod est mortale peccatum, et multa alia interdum non puniuntur per leges temporali morte; et similiter etiam est de fornicatione.

Ad tertium dicendum, quod sicut non quilibet motus superbiae est peccatum mortale, ita nec quilibet motus luxuria; quia primi motus luxuria et hujusmodi sunt peccata venialia, et etiam concubitus matrimonialis. Interdum tamen aliqui luxuria actus sunt peccata mortalia, aliquibus mo-

tibus superbiae venialibus existentibus; quia in verbis Gregorii inductis intelligitur comparatio vitiorum secundum genus, et non quantum ad singulos actus.

Ad quartum dicendum, quod, sicut supra, dist. 16, qu. 5, art. 2, quaestione 2, dictum est, illa circumstantia efficacior est ad gravandum quae magis appropinquat ad speciem peccati; unde quamvis fornicatio ex magnitudine incitamenti diminuat, tamen ex materia circa quam est, gravitatem habet majorem quam inordinata comestio, cum sit circa ea quae pertinent ad fovendum foedus societatis humanae, ut dictum est; et ideo ratio non sequitur.

Solutio III. Ad tertiam questionem dicendum, quod Rabbi Moyses dicit, quod ante tempus legis fornicatio non erat peccatum; quod probat ex hoc quod Judas cum Thamar concubuit. Sed ista ratio non cogit; non enim necesse est filios Jacob a peccato mortali excusari, cum accusati fuerint apud patrem de crimine pessimo, et in Joseph necem vel venditionem consenserint. Et ideo dicendum est, quod eum habere concubinam non matrimonio junctam sit contra legem naturae, ut dictum est, nullo tempore secundum se licitum fuit, nec etiam ex dispensatione. Sicut enim ex dictis patet, concubitus cum ea quae non est matrimonio juncta, non est conveniens actus ad bonum prolis, quod est principalis finis matrimonii; et ideo est contra prima praecepta legis naturae, quae dispensationem non recipiunt. Unde ubicumque legitur in veteri testamento aliquos concubinas habuisse, quos necesse sit a peccato mortali excusari, oportet eas esse matrimonio junctas, et tamen concubinas dici, quia aliquid habebant de ratione uxoris, et aliquid de ratione concubinae. Secundum enim quod matrimonium ordinatur ad suum principalem finem, qui est bonum prolis, uxor viro conjungitur insolubili conjunctione, vel saltem diuturna, ut ex dictis patet; et contra hoc non est aliqua dispensatio. Sed quantum ad secundum finem, qui est dispensatio familiae et communicatio operum, uxor conjungitur ut socia; sed hoc deest in his quae concubinae nominabantur; in hoc enim poterat esse dispensatio, cum sit secundarius matrimonii finis; et ex hac parte habebant aliquid simile concubinae, ratione cujus concubinae nominantur.

Ad primum ergo dicendum, quod habere plures uxores non est contra legis naturae prima praecepta, sicut habere concubinam, ut ex dictis patet; et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod antiqui patres ea dispensatione qua plures uxores habebant, ad ancillas accedebant uxorio affectu. Erant enim uxores quantum ad principalem et primum finem matrimonii, sed non quantum ad illam conjunctionem (1) quae respicit secundarium finem, cui conditio servitutis opponitur, cum non possit simul esse socia et ancilla.

Ad tertium dicendum, quod sicut in lege Moysi per dispensationem licebat dare libellum repudii ad evitandum uxoricidium, ut dicitur; ita ex eadem dispensatione licuit Abrahae ejicere Agar, ad significandum mysterium quod Apostolus explicat, Galat. 4. Quod etiam filius ille heres non fuit, ad my-

(1) Al. erant enim uxores quantum ad illam conjunctionem, intermedia omisit.